

Toespraak Riagg (1993)

Sieth Delhaas

Riagg Eindhoven, ter gelegenheid van het afscheid van mevrouw Riny Jansen - Scholten

Geachte mevrouw Jansen-Scholten,

Geachte dames en heren,

Ter gelegenheid van het afscheid van mevrouw Riny Jansen-Scholten mag ik vandaag iets zeggen over de plaats van vrouwen in de hulpverlening. En over het religieuze in de hulpverlening. Of moet ik zeggen: het ontbreken van het religieuze aspect in de hulpverlening bij de Riagg's?

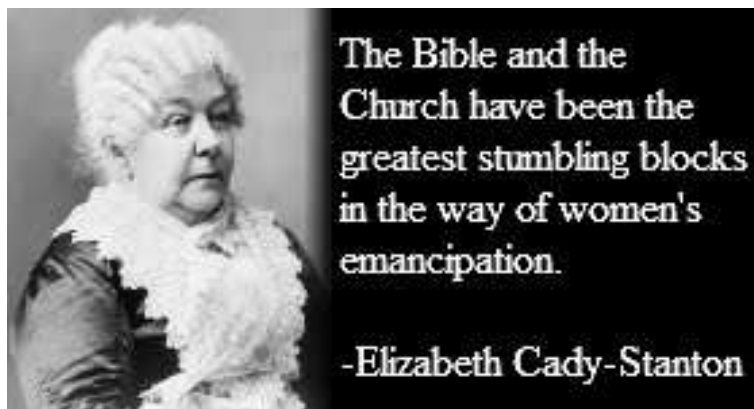
Op het eerste oog lijken dit misschien twee heel afzonderlijke thema's, maar waarschijnlijk verschijnen deze twee niet toevallig samen in één lezing.

In de eerste plaats is dit het gevolg van de vraag van mevrouw Jansen-Scholten aan mij om over deze beide aspecten te spreken.

In de tweede plaats kunnen beide thema's in hetzelfde verhaal worden geplaatst, omdat ik haar vraag onmiddellijk herkende vanuit mijn eigen ervaring van werken met vrouwen vanuit een feministisch theologische achtergrond enerzijds en vanuit mijn pastoraatservaring rondom vrouwen en relaties, incestoverlevenden en vrouwen en seksueel geweld anderzijds.

Over wat feministische theologie wil zijn, heb ik een boekje van ongeveer honderd pagina's geschreven¹, ik wil proberen dit in een korte voorgeschiedenis en een enkele zin uit te leggen omdat ik aanneem dat niet iedereen hier dit begrip kent.

Feministische theologie is ontstaan in de vorige eeuw in de Verenigde Staten van Amerika toen vrouwen zich vanuit hun christelijke overtuiging gingen inzetten voor de bevrijding van zwarte slaven in hun land. Met dit doel hielden zij lezingen om hun landgenoten van het onmenselijke van dit bedrijf te overtuigen. Deze vrouwen behoorden voornamelijk tot de *beweging* van de Quakers. In die

beweging is de man/vrouw-verhouding een gelijkwaardige. Deze vrouwen kwamen echter tot de ontdekking dat, wanneer zij in gemengde gezelschappen, dus van vrouwen én mannen optraden, mannen hen het woord ontnamen. Vrome mannen herinnerden haar eraan, dat door het gedrag van Eva in het paradijs de zonde in de wereld was gekomen en dat de vrouw daarom moest zwijgen in het openbaar. Met behulp van een aantal teksten uit de brieven van Paulus en Petrus werden die uitspraken nog eens bekrachtigd.

¹ Delhaas, Sieth, *Feministische theologie, een dwaalweg*, Amersfoort 1086

Deze Quaker-vrouwen die intellectueel zeer goed ontwikkeld waren, kwamen in hun strijd voor de zwarte slaven tot de ontdekking, dat zij in hun relatie tot mannen evengoed als slaven konden worden gezien.

Vrouwen uit Amerika en Engeland hebben daarop met de oprichting van een internationale vrouwenbeweging, het schrijven van artikelen en door een commentaar te schrijven op de bijbel, de zogenaamde *Woman's Bible*², dé basis gelegd voor feministische theologie.

De beweging is in de Verenigde Staten Opnieuw tot leven gekomen in de zestiger jaren van onze eeuw toen de zwarte burgerrechtenstrijd ontstond. Witte en zwarte vrouwen zetten zich toen samen in voor hun vrijheid binnen kerk en christendom omdat vrouwen nog steeds binnen de kerken niet aan het woord kwamen.

Tijdens het internationale jaar van de vrouw in 1975, uitgeroepen door de Verenigde Naties en de Assemblee van de Wereldraad van Kerken in datzelfde jaar, hebben vrouwen uit de hele wereld hun specifieke manier van onderdrukt-zijn in die vergaderingen aan de orde gesteld en vandaaruit is de feministische theologie over de wereld verspreid en manifesteert zij zich sindsdien in allerlei vormen en bewegingen.

Wat betekent de uitdrukking feministische theologie?

Theologie is, simpel gezegd: nadenken en praten over god, het goddelijke; in feministische theologie gebeurt dit door vrouwen, die zich bewust zijn van de specifieke plaats die vrouwen in onze cultuur en in de christelijke godsdienst innemen; d.w.z. een ondergeschikte plaats die bepaald wordt door haar sekse.

Voor dit moment laat ik het bij deze korte uitleg. Wilt u er verder op ingaan dan kan dat straks in de discussie.

Vanuit deze vorm van theologiseren is in Nederland sinds 1979 een begin gemaakt met vormen van vrouwenpastoraat. In wereldlijke taal gezegd: hulpverlening van vrouwen aan vrouwen. Het bleek dat vrouwen t.a.v. het pastoraat heel andere ideeën en verwachtingen hadden dan de kerk, pastores, ouderlingen en kerkordes beloofden en in praktijk brachten. Ik maakte in die jaren deel uit van een groepje vrouwen die vanuit feministisch theologische scholing en vorming daarover een enquête hebben gehouden in opdracht van de Raad van Kerken in Nederland en dat onderzoekje heeft opzienbarend materiaal opgeleverd over onderwerpen als:

- verwachtingen en beleving van het huwelijk;
- seksualiteit;
- seksualiteit en geloof -trouw;
- jezelf durven zijn in een relatie;
- de rol van de kerk³

Uit het boekje dat ik daarover heb mogen samenstellen blijkt, dat vrouwen variërend in leeftijd van 20 tot 70 jaar hun eigenheid als mens moesten verbergen omdat zij zich als vrouw in een door de samenleving en godsdienst van en voor haar gevormd patroon, diende te gedragen. Binnen relaties was er heel vaak iets mis en ging er ontzettend veel mis, maar er

² E.Cady Stanton, *The Woman's Bible*, Seattle 1980 VI

³ Sieth Delhaas, *Vrouwen spreken zich uit over huwelijk, relaties en pastoraat. Een blikopener* (Amersfoort/Voorburg 1982)

werd nooit over gesproken. Toen wij 85 van de 100 zeer gericht uitgezette enquêteformulieren terugkregen, waren er aan de vragenlijsten soms meer dan tien vol geschreven vellen toegevoegd. Het doorlezen daarvan was zeer emotioneel en wij vroegen ons af of er nog wel een relatie deugde. Uit de verhalen van vrouwen bleek, dat als problemen in relaties toevallig eens naar buiten kwamen en 'de kerk' er aan te pas moest komen, in welke vorm of persoon dan ook, vrouwen dan op een zeer enkele uitzondering na, steeds ervaren dat met haar positie als vrouw geen rekening werd gehouden. Dat zij zich steeds moest aanpassen aan het bestaande rolpatroon en dat hulpverlening in feite betekende: aanpassen aan de bestaande orde die door mannelijke beleidsmakers en ideeënvormgevers zijn gemaakt.

Vanuit het resultaat van deze enquête hebben wij vanuit de vrouw-en-geloofbeweging - zoals de beweging in Nederland wordt genoemd die ontstaan is uit de feministische theologie – - twee dingen gedaan:

- wij hebben gesprekken aangevraagd met de diverse kerken om te pleiten voor vormen van vrouwenpastoraat omdat het bestaande pastoraat absoluut niet aansloot, bij de positie, noden en verlangens van vrouwen;
- met een aantal vrouwen werkzaam bij het PSVG en de KSBR, de protestantse en de katholieke bureaus voor seksualiteit en relaties, een werkgroep gevormd voor vrouwenpastoraat.

Vanuit die groep hebben wij door de jaren tachtig heen aan grote aantallen vrouwen cursussen gegeven en hen getraind voor situaties uitlopend op vrouwenpastoraat.

Het contact met de kerken daarentegen verliep stroef of lukte helemaal niet, omdat de kerkleiding de inhoud van het boekje meestal te vergaand vond en daarmee dus voorbij gingen aan de uitspraken van vrouwen zelf.

Zoals u weet kwam door het werk van de vrouwenbeweging aan het begin van de jaren tachtig langzamerhand een overstelpende hoeveelheid verhalen los van incest-overlevenden. Binnen het godsdienstig kader hebben Annie Imbens en Ineke Jonker daarover al in 1985 een boek geschreven.⁴ Vanuit de vrouw-en-geloofbeweging en de feministische theologie is het pastoraat aan incest-overlevenden onmiddellijk opgepakt en is men opnieuw druk gaan uitoefenen op de kerken.

Na een jarenlang gevecht met de kerken om hen van de ernst van de verhalen te overtuigen en seksualiteit eindelijk ook eens binnen de godsdienst aan de orde te stellen en dan vooral de onthutsende gevolgen van een negatieve benadering van seksualiteit, wordt er sinds kort vanuit de drie grote kerken – de rooms-katholieke, de Nederlands hervormde en de gereformeerde kerken – in samenwerking met het vrouwenpastoraat ook echt beleid gemaakt om incest-overlevenden bij te staan en adequate voorlichting en scholing te geven aan pastores en priesters.

Een andere vorm van onderling pastoraat is vanaf het eind van de tachtiger jaren opgezet door vrouwen die een relatie hebben of hadden met een rooms-katholiek priester, de zogenaamde priestervriendinnen. Door de eeuwen heen zijn ook deze vrouwen het slachtoffer geworden van klerikalisme en celibaat en hebben deze vrouwen moeten zwijgen en soms of misschien wel meestal, onder de meest belabberde en rechteloze omstandigheden.

⁴ Annie Imbens en Ineke Jonker, *Godsdienst en Incest* (Amersfoort 1985)

En dan – en laten we hopen dat dit ongeveer het laatste is van de ellende – is sinds eind vorig jaar pas goed het misbruik door pastores en priesters van vrouwen uit hun gemeente of parochie aan het licht gekomen. De vrouw-en-geloofbeweging heeft ook hier weer het initiatief genomen. Vrouwen worden opgeroepen met hun verhaal naar buiten te komen zodat binnen de kerken deze misstanden kunnen worden aangepakt.

Het is een treurige lijst die het resultaat is van de inhumane cultuurbepaalde machtsongelijkheid tussen mannen en vrouwen.⁵ Een machtsongelijkheid die zich uitstrekt tot in de verste uithoeken van alles wat met onze samenleving, onze godsdienst en onze werkelijkheid te maken heeft.

Machtsongelijkheid die zich uitstrekt tot in de verste hoeken van onze samenleving: en die samenleving is – of je het nu wilt of niet – doordrenkt met het denken van het christelijk erfgoed.

Het rijtje ellende dat ik zoeven heb opgenoemd: beperkt zich echter niet tot de kerken. Alle vormen van het mislukken van relaties tussen mensen, incest, misbruik door hulpverleners komt ook buiten het godsdienstig veld voor. Dat is logisch. Want ook daar speelt de machtsongelijkheid tussen mannen en vrouwen een rol .

Natuurlijk is het te eenvoudig om de kerk, de godsdienst in het algemeen de schuld te geven van de achterstelling van vrouwen. Om die reden wordt de godsdienst dan ook vaak maar de deur uitgedaan. Maar zo eenvoudig ligt het niet.

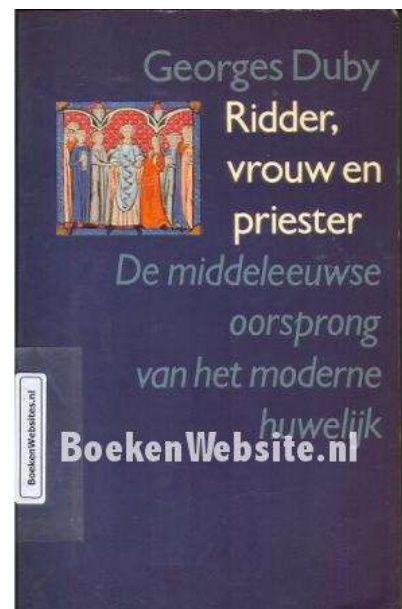
In wezen liggen er binnen de joods-christelijke traditie voldoende aanknopingspunten voor een gelijkwaardige relatie tussen mannen en vrouwen. Daarover is binnen de feministische theologie voldoende gezegd en geschreven. Een belangrijk boek daarover is onder andere dat van de Amerikaanse Elisabeth Schüssler Fiorenza⁶. Wat er binnen de christelijke traditie mis is gegaan in haar spreken over en handelen met de vrouw is vooral terug te voeren op de invloed van het Griekse denken. Ook daarvoor zijn talloze bewijzen te vinden. In het boek over het ontstaan van het huwelijk in de elfde eeuw geeft de Franse historicus Georges Duby⁷ de morele en ethische kaders aan die tussen de jaren 1000 en 1200 zijn ontstaan. Binnen die kaders beweegt onze samenleving zich nog steeds en deze kaders zijn vooral terug te voeren op de traditie van de Griekse denkers. De kerk heeft, als een trouwe, of misschien moet ik zeggen, slaafse, dienaar deze onchristelijke of niet-evangelische traditie voortgezet en gelegitimeerd.

Maar ook de verlichtingsdenkers en vele filosofen daarna, en we weten dat dat bijna altijd mannen waren, hebben de ongelijkwaardige verhoudingen tussen mannen en vrouwen gehandhaafd en de plaats van de vrouw als lager en minderwaardig uitgedrukt.

⁵ Aafke Komter, *De macht van de vanzelfsprekendheid* ('s Gravenhage, 1985)

⁶ Elisabeth Schuessler Fiorenza, *Ter herinnering aan haar* (Hilversum 1987)

⁷ Duby, George, *Ridder. Vrouw en Priester* (Becht, 1985)

Juist door het nieuwe en bevrijdende licht dat vanuit feministische theologie, die tegelijkertijd een bevrijdingstheologie is, valt op de mogelijkheden van het religieuze voor mensen, is de spirituele kant van het leven voor veel vrouwen opnieuw interessant geworden. Ook voor vrouwen, die vanwege die onderdrukkende factor van de godsdienst, het religieuze al lang hadden afgezworen. Andere vrouwen gaan hoopvol verder binnen de oude kaders van kerk en christendom en proberen van binnen uit en met gebruikmaking van kerkelijke organen en instanties veranderingen aan te brengen. Veranderingen die niet alleen heilzaam zijn voor vrouwen, maar ook voor mannen als die ervoor open willen staan.

Ik wil nu ingaan op twee aspecten van het religieuze binnen de hulpverlening buiten het kader van kerkelijk pastoraat of feministisch vrouwenpastoraat. Ik gebruik het woord pastoraat met enige terughoudendheid. In dit geval om het te onderscheiden van de niet kerkelijke hulpverlening. Pastoraat is een typisch kerkelijke term en je kunt je afvragen als je bezig bent met feministische hulpverlening aan vrouwen waar het christelijke of kerkelijke aspect aan de orde komt, of je dan iets anders doet dan gewoon hulp verlenen zoals u binnen het Riagg bijvoorbeeld ook doet. Maar voor de duidelijkheid handhaaf ik de term pastoraat.

Het eerste aspect: Tijdens de gesprekken die ik de afgelopen jaren heb mogen voeren met incest-overlevenden was het in de meeste gevallen zo, dat deze vrouwen al jaren bij een therapeut in behandeling waren. Als op een gegeven moment de godsdienstige kant van het misbruik naar boven kwam en herhaaldelijk opdook, moest de hulpverlener haar/zijn cliënt steeds zeggen dat zij/hij daar niets mee kon. Zij/hij had zelf al jaren geleden de kerk of het geloof afgezworen en wilde daar niets mee te maken hebben. Of het probleem van de godsdienst werd niet serieus genomen en als een allang achterhaalde mythe afgedaan. De cliënt, die zelf wél de omvang van haar probleem onderkende, kon dat aspect dus laten voor wat het was of daarnaast een andere hulpverlener zoeken.

Sinds de oprichting van het verband godsdienst en incest hebben zich dus talloze vrouwen daar gemeld, terwijl ze daarnaast gewoon in behandeling bleven bij een andersoortige hulpverlener. Onlangs sprak ik met een vrouw die twintig jaar geleden door een priester in naam van hun beider broeder Christus, jarenlang was misbruikt, die precies dezelfde ervaring had. Ik moet u zeggen, dat ik dit een zeer slechte ontwikkeling vind. In de eerste plaats voor de betreffende vrouw, maar ik heb het ook zelf als een grote handicap ervaren.

Enerzijds omdat de cliënt vaak komt terwijl de behandelende therapeut het niet hoeft/mag weten omdat de cliënt zich dan niet loyaal voelt tegenover haar therapeut, terwijl ze toch dat godsdienstige aspect onder ogen wil zien. Anderzijds, omdat je als hulpverlener vanuit dat vrouwenpastoraat geen officieel erkende status had/hebt om daarover contact op te nemen met de behandelende therapeut.

Vanuit feministisch-theologisch onderzoek en vanuit de praktijk zijn er uitstekende methodes uitgewerkt waarmee men kan aanwijzen hoe bepaalde godsdienstige mechanismen in het misbruik en het gedrag van de vrouw werken. In het boek van Imbens en Jonker zijn daarover goede aanwijzingen te vinden. Maar het gaat natuurlijk niet alleen over incest. Ook in relatieproblemen met partners en kinderen, bij lichamelijke of seksuele mishandeling spelen het man-vrouwbeeld en de rolpatronen binnen onze samenleving een bijna onuitwisbare rol. En ook in die laatste gevallen spelen beeldvorming vanuit het godsdienstig leven, leerstellige beelden van zonden, schuld, dienstbaarheid vergeving en verzoening een grotere rol dan menig niet— of niet meer — godsdienstige hulpverlener zich kan voorstellen.

Erkenning van het religieuze aspect kan ook een heel praktische kant hebben.

In 1985 kreeg ik van een vriendin in de DDR de vraag om bij een volgend bezoek aan haar een psychotherapeutisch boek mee te brengen dat in de DDR niet te koop was. De titel luidde *Jesus als Psychotherapeut*.⁸ Ten aanzien van de titel was ik nogal wantrouwend. Toen ik het in huis had, heb ik het onmiddellijk zelf gelezen. Sindsdien gebruik ik de stof voortdurend in mijn cursussen met vrouwen. De schrijfster Hanna Wolff, die in 1910 is geboren en naast psychologie ook rechts- en staatskunde en theologie studeerde, ontdekte dat ze in haar praktijk als psychotherapeute, die ze sinds 1969 voert, vaak onbewust naar een bijbelwoord greep om een psychische toestand te kenschetsen of een verworven inzicht puntig samen te vatten. Vaak ontmoette ze ook vroegere patiënten die tegen haar zeiden: 'Het heeft me diep geraakt! Ik houd me aan dat woord dat u toen zei: een woord van Jezus.' Zo kwam Wolff op de gedachte dat er aan het spreken, het handelen en het leven van Jezus een psychotherapeutisch inzicht ten grondslag moest liggen.

Als ze van vakgenoten het verwijt kreeg, dat het voor een theologe geen kunst was, dat haar tijdens haar werk woorden van Jezus invielen, dan antwoordde zij dat 'als analytici of andere critici niet beschikken over een christelijk godsdienstige of filosofische achtergrond, dat tot schade van henzelf en hun patiënten is, want je kunt niet genoeg over associatieve en achtergrondkennis beschikken om de veelvoudig gestructureerde fenomenen en voorvallen van je cliënten te begrijpen.'

Wolff vindt dat zij zelf en haar collega's iets van Jezus kunnen leren, want in het evangelie gebeurt wat in onze tijd psychotherapie wordt genoemd. Jezus ziet zichzelf als arts, niet voor gezonden, maar voor die zieken, die de moed hebben toe te geven, dat ze ziek zijn. Waarbij het Jezus er dan vooral om gaat dat mensen eerlijk met zichzelf omgaan. Dat mensen in hun eigen ziel leren af te dalen. Leren te kijken wie zij zelf zijn. En ik denk, dat dat niet alleen een oproep is aan cliënten die naar onze spreekuren komen, maar dat dit evenzogoed geldt voor onszelf als hulpverleners.

Het tweede aspect: Het religieuze als bron van spiritualiteit. Als Wolff zegt, dat analytici en critici iets missen wanneer zij niets afweten van de christelijke geschiedenis en filosofie, dan wil ik nog een stapje verder gaan. En dan richt ik mij op hulpverleners in de breedste zin van het woord: als hulpverleners zelf de inspiratiebron van het religieuze niet kennen of erkennen hoe kunnen zij dan een medemens terzijde staan om weer zicht op het leven te krijgen?

Ik zeg dit niet uit een vroom vertoon. Ik zeg dit met de woorden van een theologische leermeesteres, die, als ik me niet vergis, ook genoemd is door Riny Jansen-Scholten toen we een voorgesprek hadden over deze bijeenkomst. Ik denk daarbij aan mevrouw dr. Flesseman-van Leer⁹

⁸ Wolff, Hanna, *Jesus als Psychotherapeut* (Stuttgart 1978)

⁹ Dr. E. Flesseman-van Leer, *Geloven vandaag* (Nijkerk 1972)

In haar boek *Geloven vandaag* heeft ze het over de onvanzelfsprekendheid van God. Nog niet zo heel lang geleden was het vanzelfsprekend in onze cultuur dat een beschaafd mens christen was. Daarna kwam er een tijd dat mensen buiten de kerk zich afvroegen hoe een beschaafd mens nog in God kon geloven en vandaag de dag stellen heel wat christenen zich de vraag hoe ze als verstandige mensen nog in God kunnen geloven. Het spreken over God is moeilijk geworden omdat gelovigen niet meer weten welke inhoud ze aan het woord God moeten geven. 'De moeilijkheid waar we mee zitten', zegt Flesseman-van Leer, 'is, dat we niet meer zien welke aanwijsbare rol God in de wereld vervult. God is niet meer nodig als verklaring voor waar alles vandaan komt'.

Ik wil daarmee zeggen, dat we met het verdrijven van God uit onze cultuur, ons niet moeten verbeelden dat daarmee de religieuze realiteit verdwenen is. Het is niet zo dat iets wat mensen of een bepaalde groep mensen of een groot deel van de westerse mensen niet meer willen of niet meer nodig hebben, dus ook eenvoudig niet bestaat!

Een andere bekende theoloog uit de dagen dat Riny Jansen-Scholten haar opleiding als wika kreeg, is dr. Berkhof. Hij spreekt in zijn theologie over *een mens die zich in deze tijd van kennen en dwalen, zijn kunnen en falen zich nieuwsgierig en verbijsterd afvraagt wie zij/hij nu eigenlijk is*. Berkhof zegt dan, als hij de geschriften uit de joods-christelijke traditie bestudeert, dat de mens *er blijkbaar op gebouwd is God te ontmoeten*. Een mens is er om te antwoorden op het woord van God.

Kennelijk hebben wij in onze tijd, en dat weten hulpverleners misschien wel het allerbeste in hun ontmoetingen met mensen in problemen, het besef verloren dat zij antwoordelijke wezens zijn. Vanuit zijn theologisch inzicht zegt Berkhof dat de menswording pas haar beslag heeft gekregen, toen de mens de aanwezigheid van God ging beseffen.¹⁰

Ik wil nu het woord God loslaten. Ook voor mij als theologe is dat een moeilijk woord geworden. God hangt samen met traditionele en dus mannelijke godsbeelden. Het positieve van deze tijd is dat er een openheid en een mogelijkheid is dat wat vroeger als God werd benoemd, nu ook benoemd kan worden met andere beelden. Beelden die dichterbij liggen, die mensen misschien weer het besef geven van iets, van een bron die kracht is, zin geeft, ons inspireert.

Voorzichtig wordt gesproken over de god-in-jezelf, het spirituele, de bron, het religieuze. Sallie MacFague, een Amerikaanse feministisch theologe¹¹ spoort ons zelfs aan eigentijdse modellen voor God, dus voor het religieuze te zoeken omdat de oude, patriarchale modellen niet meer passen. Die oude godsbeelden zijn achterhaald en maken dat wij ons over het religieuze of spirituele uitdrukken in een taal die absoluut niet meer bij onze tijd past en waardoor wij het religieuze weg hebben

¹⁰ Dr. H. Berkhof, *Christelijk geloof* (Nijkerk zj)

¹¹ MacFague, Sallie, *Modellen voor God, nieuwe theologie in een bedreigde wereld* (Amersfoort 1990)

gepraat en geschreven, kwijt zijn geraakt en niet meer verstaan. We moeten het religieuze alshetware door nieuwe namen en uitdrukkingen bij-de-tijd brengen.¹²

Intussen verkeren we met z'n allen in een situatie van een Babylonische spraakverwarring. Daar heb je weer zo'n term: als je de bijbel niet kent, dan weet je niet waar die uitdrukking vandaan komt. Als u de afgelopen donderdagen naar de Ikon- programma's hebt gekeken *in de zwevende hemel*¹³ dan kunt u zien wat een diversiteit – laat ik het zo maar noemen – er op het geestelijk terrein heerst.

Ik heb zelf niet zo het gevoel dat er nu een hevige discussie moet ontstaan over welke religieuze richting de juiste is. Belangrijke toetssteen voor mij is wel, dat het religieuze – hoe het dan ook ingevuld mag worden – verbonden is met vrede, barmhartigheid en gerechtigheid. Dat religiositeit alles te maken heeft met het leven van alledag, met medemenselijkheid, met maatschappelijke omstandigheden, met machtsverhoudingen, met een leefbaar bestaan voor alle mensen op aarde. Dat zijn voor mij ten diepste toetsstenen als het om religiositeit gaat en daarin staat de relatie tussen mensen centraal. Een relatie waaruit de machtsongelijkheid is verdwenen.

En waar laat ik mij dan door inspireren? Door verhalen van mensen. U als hulpverleners hoort veel verhalen. Verhalen die overlopen van ellende meestal. Kunnen die verhalen je inspireren? Je zicht geven op een betere toekomst voor mensen?

Ik denk dat het antwoord daarop van onszelf afhangt. Waarop die verhalen van mensen uitlopen tenslotte.

En daarvoor verwijst ik naar een vrouw, die ongeveer twee jaar geleden voor het eerst van zich deed spreken. En ik noem haar hier, omdat mevrouw Jansen-Scholten vertelde dat zij zich ook door haar optreden geïnspireerd voelt.

Twee jaar geleden sprak de jonge Koreaanse theologe Chung Hyung Kyung tijdens de Assemblee van de Wereldraad van kerken in Canberra (Australië) een gebed uit waarin zij de geesten aanriep van die personen en groepen mensen uit verleden en heden aan wie geen recht was gedaan.

De geest bijvoorbeeld van Hagar, de Egyptische uit het eerste testament, die met haar zoon Ismaël door Abraham en Sara de woestijn was ingestuurd. Ik geef een enkele van haar aanroeping weer:

*“Kom, geest van de inheemse bewoners van de aarde,
slachtoffers van volkerenmoord in de tijd van het kolonialisme
en de periode van de christelijke zendingsarbeid in de heidenwereld;*

*Kom, geest van de Koreaanse vrouwen in het Japanse
prostitutieleger tijdens de Tweede Wereldoorlog die werden
gebruikt en verscheurd door bloeddorstige soldaten,-*

*Kom, geest van aarde, lucht en water die worden verkracht,
gefolterd en uitgebuit door de menselijke begeerte naar geld.*

¹² Delhaas, Sieth, *Noem het voor mijn part god* (Hilversum 1993)

¹³ Michon, Mary (red.), *In de zwevende hemel* (Baarn 1993)

En zo gaat ze door. De miskende en gefolterde mensen worden in het midden gesteld. Hun geesten moeten rust vinden. Zij hebben het in deze wereld voor het zeggen, zolang hun leven geen recht is gedaan.

Mevrouw Chung vertelt in haar boek *De strijd om weer de zon te zijn*¹⁴ over haar leven. Hoe ze van een welgesteld meisje tot armoede verviel, hoe ze knokte om via de beste scholen in Korea, aan de universiteit in Seoul terecht te komen en theologie ging studeren. Hoe ze in de studentenbeweging leerde dat armoede niet een toevalligheid was maar alles te maken heeft met macht, met onderdrukking, met ongelijkwaardigheid. Haar theologie werd geïnspireerd door verzet.

Haar verzet groeide toen ze ontdekte dat haar moeder die zojuist was overleden, niet haar biologische moeder was. Deze vrouw die haar met grote liefde had opgevoed en haar met grote financiële offers had laten studeren, kon zelf geen kinderen krijgen. Haar vader, toen nog een rijk man, wilde een eigen kind en verwekte Chung bij een zogenaamde draagmoeder die haar kind na een jaar moest afstaan. Zij leefde arm en vergeten in een andere wijk van Seoul. Chung hoorde dit verhaal pas na de dood van haar adoptiemoeder. Chung leerde dat haar beide moeders veel van haar hadden gehouden, maar dat zij elkaar moesten haten vanwege de voor vrouwen onderdrukkende en vernederende gewoonten in haar land.

Vanuit deze ervaring van onderdrukking voert professor Chung Hyung Kyung haar strijd. Voor de ongelukkige vrouwen in haar land, voor haar land als object van het neokolonialisme. In haar verzet en in haar strijd doemen vindplaatsen van het goddelijke, van het religieuze, van inspiratie en spiritualiteit op.

Noem het zoals je het noemen wilt.

Maar het is die solidariteit en het verzet tegen de machten waarop mensen wachten, die hun verhaal en hun levens aan ons als hulpverleners openbaren en in dat verzet en die solidariteit is de inspiratie te vinden.

Mevrouw Jansen-Scholten heeft deze bijeenkomst georganiseerd in de hoop dat er binnen het Riagg Eindhoven iets zichtbaar blijft van de rode draad die zij tijdens de afgelopen jaren in haar werk heeft willen weven. Van dat waardoor zij zelf geïnspireerd werd.

Om die rode draad tot een betekenisvol patroon te doen uitgroeien, zou ik u als hulpverlenende instantie drie mogelijkheden in overweging willen geven. -

- Komen tot samenwerking tussen feministische theologes/pastoraal werksters en het Riagg om de godsdienstige elementen en beeldvormingen binnen hulpvragen, indien nodig, op het spoor te komen, zodat deze geen belemmering worden of blijven in het hulpverleningsproces;

¹⁴ Chung Hyung Kyung, *De strijd om weer de zon te zijn. Proeve van een Aziatische feministische theologie* (Baarn 1992)

- Een training te starten van zowel mannelijke als vrouwelijk hulpverleners om inzicht te krijgen in hoeverre je als hulpverlener zelf belast bent met traditionele verwachtings- en/of rolpatronen over mannen en vrouwen en die je onbewust overbrengt op de cliënt waardoor het hulpverleningsproces wordt benadeeld;
- Zelfonderzoek en onderlinge gesprekken te starten over je houding tegenover je eigen religieuze en/of spirituele bronnen.

Met de titel van een boek van de Duitse theologe Dorothee Sölle¹⁵ wil ik eindigen: waar het visioen ontbreekt, verwildert het volk. En met visioenen bedoelt ze ‘beelden van een land waar goed zijn eenvoudiger is.’

Ik wens u allen voor de toekomst rijke visioenen toe.

¹⁵ Sölle, Dorothee, *Waar het visioen ontbreekt, verwildert het volk* (Baarn 1987)